

УДК 159.9:316.6:378

Маргарита ФРОЛОВА

старший викладач,
Херсонський національний технічний університет,
<https://orcid.org/0000-0002-6650-053X>
e-mail: frolova.margo63@gmail.com

Євгенія ДРОЗДОВА

старший викладач
Херсонський національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0276-6387>
e-mail: jennydr@ukr.net

Віктор КОЗЕЛ

кандидат технічних наук, доцент
Херсонський національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-2627-2499>
e-mail: k_vic@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ТА ПРОГРАМІСТІВ

Стаття присвячена комплексному аналізу психологічних аспектів формування професійної ідентичності майбутніх інженерів та програмістів. Обґрунтовано, що становлення професійного «Я» детермінується мотиваційною структурою, рівнем самоефективності, ціннісними орієнтаціями та специфікою освітнього середовища. Показано, що усвідомлена ідентичність сприяє підвищенню професійної саморегуляції, готовності до інноваційної діяльності й адаптації до динамічних умов технічної сфери. Робота підкреслює необхідність інтеграції психологічної підтримки у систему підготовки технічних фахівців. Особлива увага приділяється ролі мотиваційних, когнітивних, емоційних та ціннісних компонентів, які забезпечують успішну професійну самоідентифікацію студентів технічних спеціальностей у сучасних умовах технологічно-інноваційного середовища.

Ключові слова: професійна ідентичність, мотиваційна структура, ціннісні орієнтації, професійна саморегуляція, психологічна підтримка, інноваційна діяльність.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL IDENTITY FORMATION IN FUTURE ENGINEERS AND PROGRAMMERS

This article presents a comprehensive analysis of the psychological aspects underlying the formation of professional identity among future engineers and programmers. It argues that the development of a coherent professional self-concept is determined by motivational structures, levels of self-efficacy, value orientations, and the characteristics of the educational environment. The study highlights that a well-formed and consciously constructed professional identity enhances students' professional self-regulation, strengthens their readiness for innovative activity, and improves their adaptation to the rapidly changing conditions of the technical sphere.

The expanded discussion emphasizes the dynamic interplay between cognitive, emotional, motivational, and value-based components that shape students' ability to internalize professional norms, roles, and expectations. Special attention is given to the importance of educational practices that promote reflective thinking, autonomy, problem-solving skills, and

collaborative competencies, which together support sustainable professional identity development.

Moreover, the article underscores the growing necessity of integrating psychological support systems into the training of engineering and IT specialists. Such support contributes to reducing stress, fostering resilience, and enhancing students' capacity to navigate complex technological and organizational environments. In the context of a rapidly evolving technological landscape, the formation of a stable yet flexible professional identity becomes a key condition for successful professionalization, long-term career development, and continuous engagement in innovative activities.

Keywords: professional identity, motivational structure, value orientations, professional self-regulation, psychological support, innovative activity.

<https://doi.org/10.31891/PT-2026-2-49>

Стаття надійшла до редакції / Received 30.03.2026

Прийнята до друку / Accepted 02.05.2026

Опубліковано / Published 28.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Маргарита ФРОЛОВА, Євгенія ДРОЗДОВА, Віктор КОЗЕЛ

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Проблематика формування професійної ідентичності майбутніх інженерів і програмістів посідає важливе місце в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях, адже саме в цій сфері відбуваються найдинамічніші зміни, пов'язані з розвитком цифрових технологій і трансформацією ринку праці. Професійна ідентичність є ключовою складовою становлення фахівця, визначаючи його ціннісні орієнтації, рівень мотивації, здатність до саморегуляції та усвідомлення власної ролі в професійному середовищі. Для майбутніх інженерів і програмістів це питання набуває особливої актуальності через високі вимоги до адаптивності, аналітичного мислення, творчого підходу й готовності працювати в умовах постійних технологічних змін. Важливим є також виявлення чинників, що сприяють або перешкоджають успішному формуванню професійного «Я-образу» студентів, які лише входять у дорожню карту власної кар'єри. Розуміння цих аспектів має практичне значення для розроблення ефективних освітніх програм, психолого-педагогічного супроводу та стратегій професійного розвитку, що сприятимуть підготовці конкурентоспроможних фахівців технічного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання феномену професійної ідентичності посідають чільне місце у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі. Українські

дослідники (О. Макарова, Т. Клибанівська, В. Левченко, М. Патруль, О. Кокун) розглядають професійну ідентичність як системне явище, що інтегрує особистісні якості, професійні цінності, мотиви, знання та досвід фахівця, забезпечуючи його цілісність, стійкість і самовизначення у професійній діяльності.

Інша група дослідників приділяє значну увагу питанням становлення професійної ідентичності, а також аспектам її формування у фахівців різних галузей у процесі професійної підготовки та подальшої діяльності (Ю. Копочинська, О. Остапйовський, Т. Атрошенко, І. Мельник, Я. Андрушко, Л. Петриченко та ін.). У цьому контексті професійна ідентифікація постає як динамічний і багатовимірний процес усвідомлення фахівцем своєї ролі, цінностей, компетентностей та місця в обраній професійній спільноті, що забезпечує узгодженість між особистісними якостями та вимогами професійної діяльності.

Феномен професійної ідентичності активно досліджують й зарубіжні науковці (А. Fitzgerald, Н. Schaap, В. Skinner, С. Vasile, J. Moate, S. Werner та ін.). Вони пропонують інтегральний підхід до аналізу становлення фахівця, який поєднує особистісні смисли, професійні компетентності, соціальні ролі та умови професійного середовища, розглядаючи ідентичність як динамічний, багатовимірний процес розвитку.

Значний внесок у вивчення особливостей становлення професійного «Я» студентів ІТ-спеціальностей на етапі їхнього навчання у закладах вищої освіти роблять В. Кириченко, І. Крашеніннік, А. Качур та Н. Підбуцька. У своїх працях вони аналізують чинники, що впливають на розвиток професійної самосвідомості, визначають роль освітнього середовища та окреслюють умови, за яких майбутні ІТ-фахівці найефективніше формують цілісну професійну ідентичність.

Незважаючи на зростаючий інтерес науковців до даної проблеми, залишаються недостатньо дослідженими психологічні механізми становлення професійної ідентичності саме у здобувачів технічних спеціальностей. Важливим є також виявлення чинників, що сприяють або перешкоджають успішному формуванню професійного «Я-образу» студентів. Розуміння цих аспектів має практичне значення для розроблення ефективних освітніх програм, психолого-педагогічного супроводу та стратегій професійного розвитку, що сприятимуть підготовці конкурентоспроможних фахівців технічного профілю.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження полягає у всебічному вивченні психологічних аспектів формування та розвитку професійної ідентичності майбутніх інженерів і програмістів, а також у визначенні ключових внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на становлення їхнього професійного «Я».

Виклад основного матеріалу

Професійна ідентичність є складним психологічним феноменом, який представляє результат професійного самовизначення, персоналізації та самоорганізації людини. Це поняття охоплює усвідомлення індивідом себе як представника певної професії та професійної спільноти, що виявляється у постійному процесі ототожнення та диференціації себе зі справою, якою людина займається, та іншими професіоналами у цій галузі. Професійна ідентичність звернена не лише в сьогодення, але й в майбутнє, забезпечуючи людині цілісність, визначеність та тотожність з професійною групою. На думку М. Макарової, в умовах соціальних змін, підвищення вимог до сучасного спеціаліста професійна ідентичність особистості виступає важливою передумовою адаптації на етапі професійного становлення. Саме сформована фахова ідентичність є суттєвим чинником попередження особистісних і професійних криз, пов'язаних зі специфікою соціально-економічних змін у суспільстві, набуттям гідного статусу [4, с.77-78].

За змістом професійна ідентичність являє собою багатовимірний інтеграційний психологічний феномен, в якому виражається взаємозв'язок когнітивних, мотиваційних та ціннісних характеристик особистості. Вона служить провідною характеристикою професійного розвитку індивіда та засобом його самореалізації у обраній галузі діяльності. На відміну від інших форм ідентичності, професійна ідентичність формується під впливом специфічного поєднання особистісних характеристик, набутих знань, умінь та досвіду, а також особливостей професійного середовища.

Структурно професійна ідентичність включає три ключові компоненти самовідображення особистості. Першим є когнітивний аспект, який охоплює систему знань та уявлень індивіда про себе як професіонала, розуміння особливостей професійної діяльності, її цілей та засобів реалізації. Д. Макух стверджує, що когнітивний складник є основною опорою професійної самосвідомості, оскільки саме він сприяє продуктивному засвоєнню професійних знань, розумінню професійних цілей та завдань, вибору методів організації праці. З ним пов'язаний

статусний імідж професіонала та перспективи його професійного росту [5, с. 171].

Другий компонент становить емоційно-ціннісна сфера, яка характеризується переосмисленням професійного ідеалу та емоційно-ціннісним ставленням до професії. Відповідно до наукових міркувань Л. Петриченко, процес професійного самовизначення охоплює розуміння власних емоцій, цінностей та інтересів, а також здатність адаптуватися до різних ситуацій і взаємодіяти з іншими людьми [6, с.57].

Третій компонент пов'язаний зі світоглядною позицією особистості, котра формується як система професійних ціннісних орієнтацій, цілей та переконань. Т. Атрощенко стверджує, що розуміння ставлення професійної ідентичності полягає в проектуванні власної системи професійних цінностей і позицій на уявлення про цінності й позиції, які, на думку суб'єкта, характерні для конкретної професійної спільноти. На основі зіставлення цінностей ухвалюють рішення про рівень сформованості професійної ідентичності, натомість, зважаючи на прийняття цінностей професійної спільноти та їх зіставлення з індивідуальними, коригують і розвивають останні [1, с.16].

Формування професійної ідентичності залежить від численних внутрішніх та зовнішніх чинників. До суб'єктивних чинників належать мотивація до самопізнання, усвідомлення власних потреб, можливостей та професійних інтересів, розвиток концепції власного «Я» та розроблення позитивних образів професійного майбутнього. До об'єктивних чинників відносяться культура навчального закладу, наявність профільних курсів та практичних тренінгів, якість партнерських стосунків між викладачами та студентами, а також ідентифікація з впливовим педагогом-професіоналом. Успішність набуття професійної ідентичності забезпечується гармонійним розвитком когнітивного, емоційного та практично-поведінкового компонентів, що дозволяє особистості інтеріоризувати почуття ідентичності та забезпечити перехід від зовнішніх джерел підкріплення до внутрішніх джерел саморегуляції. Як зазначає Т. М. Клибанівська, професійна ідентичність працівника формується внаслідок дії механізму ідентифікації, передбачає здатність особистості до самоорганізації життя на суб'єктивному рівні; як уміння самостійно ставити цілі і діяти у відповідності до них, самостійно будувати стратегію досягнення цілей у відповідності з внутрішніми особистісними смислами [2, с. 52].

Професійна ідентичність як інженерів, так і програмістів формується під впливом низки спільних і відмінних психологічних

факторів. Спільними є такі базові компоненти, як когнітивний (усвідомлення знань, умінь і ролей), мотиваційно-ціннісний (професійні інтереси, цінності, готовність до самореалізації), емоційно-вольовий (емоційне ставлення, саморегуляція) та діяльнісний (практичний досвід і стиль роботи) рівні становлення ідентичності. В обох групах ключову роль відіграє усвідомлення своєї приналежності до професійної спільноти, внутрішня мотивація до постійного розвитку, а також адаптація до специфіки професійної діяльності.

Водночас існують певні відмінності. Як свідчать сучасні психологічні дослідження, враховуючи різноманіття спеціальностей, доцільно приділити увагу вивченню вимог до різних професійних груп для уточнення когнітивних та поведінкових характеристик [3, с.24].

Майбутні інженери, зазвичай, орієнтуються на чітку структуровану діяльність із високою технічною складністю та аналітичним підходом, що формує у них сильну потребу в послідовності, системності та стабільності у професійному самосприйнятті. Вони акцентують увагу на відповідальності за безпеку, точність і практичне впровадження. Натомість програмісти відзначаються більш гнучким і творчим підходом, часто проявляють високу ступінь креативності, схильні до інновацій та швидкої адаптації до змін, що формує їхню ідентичність у динамічних, нестабільних умовах ІТ-галузі.

Психологічні особливості також впливають на тип комунікації та інтеракції в професійному середовищі. Інженери частіше спираються на пряму і формалізовану взаємодію, а програмісти - на командну роботу, гнучкі комунікаційні стратегії та мережеву співпрацю. Це відображає різницю у вимогах до міжособистісних навичок та соціальної адаптації в обох професіях.

Освітнє середовище є одним із ключових чинників у формуванні професійної ідентичності майбутніх інженерів та програмістів. Воно створює умови для становлення професійної самосвідомості через поєднання теоретичного навчання, практичної підготовки та розвитку психологічної суб'єктності студента. Важливим завданням сучасної вищої школи є забезпечення такого середовища, де студенти можуть усвідомити свої професійні ролі, розкрити потенціал і розвинути професійні цінності, вмотивованість до самовдосконалення та постійного розвитку. Ознакою ефективного освітнього середовища є інтеграція студентоцентрованого підходу, що активізує психічні ресурси студентів для опанування навчально-професійного досвіду. Спираючись на теоретичні дослідження зарубіжних вчених, можемо стверджувати, що заклад вищої освіти має не лише забезпечувати

грунтовну теоретичну підготовку, а й упроваджувати практичні педагогічні програми, які готують випускників до професійної діяльності та підвищують їхню конкурентоспроможність на ринку праці [7].

Практичний досвід є невід'ємною складовою формування професійної ідентичності, оскільки він дає можливість застосувати набутий теоретичний базис у реальних умовах професійної діяльності. Для інженерів це, як правило, лабораторні роботи, проектування, технічні практики, що вимагають точності, аналітичності, системного мислення. Для програмістів практичний досвід часто пов'язаний із командною розробкою програмного забезпечення, участю у проєктах, творчим підходом до вирішення задач, швидкою адаптацією до змін технологій. Успішне проходження практики формує у студентів почуття професійної компетентності та приналежності до спільноти фахівців.

Крім того, освітнє середовище і практична діяльність впливають на розвиток особистісно-рефлексивних навичок, які дозволяють майбутнім фахівцям усвідомлювати свої професійні успіхи і труднощі, оцінювати власні сильні і слабкі сторони та будувати власну траєкторію професійного зростання.

Для емпіричної перевірки теоретичних положень щодо особливостей формування професійної ідентичності майбутніх інженерів і програмістів було проведено комплексне психологічне дослідження серед здобувачів вищої освіти Херсонського національного технічного університету з метою визначення рівня сформованості професійної ідентичності студентів технічних спеціальностей, а також виявлення чинників, що впливають на їхню мотивацію, уявлення про професію та готовність до майбутньої професійної діяльності.

Умовна вибірка складалася зі студентів інженерних (58%) та програмістських (42%) спеціальностей, серед яких найбільшою мірою були представлені другий і третій курси. Це свідчить про те, що більшість респондентів перебувають на етапі активного професійного самовизначення.

Результати дослідження демонструють достатній рівень сформованості професійної ідентичності серед студентів обох напрямів. У когнітивному аспекті більшість опитаних (72%) добре усвідомлюють зміст і вимоги своєї майбутньої професії, а майже половина (47%) вважають, що їхні знання вже відповідають професійним очікуванням. У мотиваційно-ціннісному компоненті домінують внутрішні мотиви: інтерес до технологій (63%) та прагнення самореалізації (55%). Високу

внутрішню мотивацію до розвитку декларують 68% студентів, що підкреслює їхній значний потенціал професійного зростання.

Емоційно-вольовий компонент також демонструє позитивні тенденції: 90% респондентів оцінюють свою стресостійкість як середню або високу, а понад половина (57%) відчувають емоційну залученість у спеціальність, що сприяє формуванню професійної ідентичності. Діяльнісні особливості студентів різняться залежно від напрямку: інженери більше тяжіють до структурованих завдань, тоді як програмісти - до гнучких і творчих. Водночас 78% зазначають критичну важливість практичного досвіду, що підкреслює необхідність посилення практичної складової навчання.

У сфері професійної комунікації інженери частіше надають перевагу формальній взаємодії, а програмісти - гнучким і командним формам спілкування. Попри це, 90% учасників вважають командну роботу важливою або дуже важливою, що відображає зростання значущості кооперації у сучасних технічних професіях. Освітнє середовище також відіграє вагомую роль: найбільший вплив на професійну ідентичність мають проєктна діяльність (58%) та лабораторні роботи (49%). Водночас лише 22% респондентів оцінюють навчальну програму як повністю релевантну, що свідчить про потребу її оновлення й адаптації до сучасних вимог.

Загалом отримані дані засвідчують, що інженери частіше проявляють схильність до структурності й відповідальності, тоді як програмісти - до креативності та адаптивності. Спільним для всіх є висока мотивація до розвитку та виражена потреба у практичному досвіді, що визначає ключові напрями удосконалення освітнього середовища.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Виходячи з проведеного теоретико-психологічного аналізу можна стверджувати, що професійна ідентичність виступає ключовим регулятивним механізмом особистісного та професійного розвитку, що визначає вектор професійного самоздійснення і життєвого самовизначення. Вона є інтегративним конструктом, який поєднує знання, досвід, мотивацію та цінності, забезпечуючи узгодженість між потребами особистості та вимогами професійної діяльності. Сформована професійна ідентичність підвищує ефективність навчання, сприяє професійній мобільності та стійкості до стресових чинників, зумовлених динамікою сучасного ринку праці.

Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому вивченні впливу цифрового освітнього середовища на становлення професійної ідентичності, розробленні програм психологічного супроводу майбутніх фахівців технічних спеціальностей, а також у створенні моделей формування ідентичності в умовах гібридної та дистанційної освіти.

Література

1. Атрощенко Т. О. Наукові проєкції феномену професійної ідентичності майбутніх педагогів Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Випуск 1 (48) DOI:<https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.15-18>
2. Клыбанівська Т. М. Професійна ідентичність: теоретичний аспект. Теорія і практика сучасної психології № 1, Т. 2. 2020 DOI:<https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-2.10>
3. Крашеніннік І., Качур А. Сучасний стан вивчення проблеми формування професійної ідентичності майбутніх ІТ-фахівців. Освітологічний дискурс е-ISSN 2312-5829 DOI:<https://doi.org/10.28925/2312-5829/2024.4.2>
4. Макарова О. П. Професійна ідентичність: структура та особливості. Теорія і практика сучасної психології. 2019., № 3, Т. 1. DOI:<https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-1.14>
5. Макух Д. Д. Компонентна структура професійної ідентичності курсантів військових закладів вищої освіти Теорія і методика професійної освіти, 2024. Вип. 68 Т. 1 С. 169-174 DOI:<https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.33>
6. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. Освіта. Інноватика. Практика. 2023. Т.11. №5. С.52-58. DOI:<https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i5-008>
7. Reid, A., Dahlgren, L., Petocz, P., & Dahlgren, M. (2008). Education, 33(6), 729-742. DOI:<https://doi.org/10.1080/03075070802457108>

References

1. Atroshchenko, T. O. (2021). Scientific Projections of the Phenomenon of Professional Identity of Future Teachers. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social Work", Issue 1 (48). DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.15-18>
2. Klybanivska, T. M. (2020). Professional Identity: Theoretical Aspect. Theory and Practice of Modern Psychology, No. 1, Vol. 2. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.1-2.10>

3. Krashenninik, I., & Kachur, A. (2024). The Current State of Research on the Formation of Professional Identity of Future IT Specialists. *Osvitohichnyi Dyskurs (Educational Discourse)*, e-ISSN 2312-5829. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829/2024.4.2>
4. Makarova, O. P. (2019). Professional Identity: Structure and Features. *Theory and Practice of Modern Psychology*, No. 3, Vol. 1. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.3-1.14>
5. Makukh, D. D. (2024). Component Structure of Professional Identity of Cadets of Military Higher Education Institutions. *Theory and Methods of Vocational Education*, Issue 68, Vol. 1, pp. 169–174. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.1.33>
6. Petrychenko, L. (2023). Professional Self-Determination of the Individual as a Psychological and Pedagogical Problem. *Education. Innovation. Practice*, Vol. 11, No. 5, pp. 52–58. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i5-008>
7. Reid, A., Dahlgren, L., Petocz, P., & Dahlgren, M. (2008). *Education*, 33(6), 729-742. DOI: <https://doi.org/10.1080/03075070802457108>